

HEEL NEDERLAND

Jeroen Schuiten

‘Wie dit boek koopt, komt nog eens ergens,’ constateert Rik Zaal lachend. Zaal begon vijf jaar geleden aan een reis door eigen land. Het resultaat is *Heel Nederland*, een monsterwerk van 1.300 pagina’s in twee delen. Een gids die in zijn woorden vele andere reisgidsen overbodig maakt. ‘Het geeft een waanzinnig overzicht van Nederland. Leuk ook voor Belgen. Komen ze een keer voorbij Zeeland.’ Bovenal is het een persoonlijk reisverslag dat, zo had Zaal zich voorgenomen, vooral zijn vrienden moet plezieren. De rest mag meelesen.

Rik Zaal is ex-van-alles; ex-muzikant, ex-schrijver, ex-columnist, ex-radio en televisiemaker. Hoewel de pensioengerechtigde leeftijd nadert oogt hij nog grenzeloos nieuwsgierig. Ogen twinkelen achter een dik groengrijs brilmontuur als hij verhaalt over zijn ontdekkingsreis. Een kop met zorg gemalen koffie bij de hand. Zaal woont in een statig, onopgeruimd pand waar wonen en werken om voorrang vechten. Om de hoek van de Nederlandsche Bank, één van de architectonische drama’s van de hoofdstad. Of zoals hij het in zijn boek omschrijft: “Niet het best gelukte bouwwerk van Amsterdam.” Om de lezer vervolgens op een bewonderenswaardig detail van het gebouw te wijzen, het prachtige hek ontworpen door Peter Struycken. Het is die onderkoelde toon vermengd met een aanstekelijk optimisme die de twee boeken beheerst. Almelo is de troosteloze stad “waar je ’s avonds op straat heel goed niemand kan tegenkomen”. Maar buiten de armoedige steden en dorpen is Twente mooi. “Heel erg mooi vaak”. En is iets niet mooi, dan is het al gauw leuk. Zoals die rare kastelen van architect Sjoerd Soeters bij Den Bosch. ‘Je denkt; Jezus, dat kan toch niet. Totale kitsch. Maar mensen wonen er graag in. Dat kun je zien,’ grijnst Zaal.

Heel Nederland beschrijft steden en dorpen, behandelt moderne en oude architectuur en volgt wandel- en fietsroutes. De gevolgen van inpoldering, veenaftgravingen en de aanleg van waterwegen en dijken op het aangezicht van Nederland worden verklaard. Zaal geniet van de blik op de horizon van dit lage land, zolang het niet bedorven wordt door moderne windmolens. Hij kijkt bewonderend naar prachtige vestingstadjes als Heusden en Willemstad in Brabant. Tussendoor trakteert Zaal op vaak vergeten weetjes. Over tuinarchitect Mien Ruys (Bielzen Mien) die de spoorbiels in de Nederlandse tuin introduceerde. Of over Willem Beukelszoon uit Biervliet in Zeeuws-Vlaanderen, de uitvinder van het haringkaken. En wie historische context zoekt kan letterlijk terecht in de kantlijn van beide boeken. Al gauw deel je Zaal’s conclusie dat het kleine Nederland meer te bieden heeft dan gedacht. Aan de honderden pagina’s lijkt soms geen eind te komen. Toch overheerst al lezend het gevoel dat je een jas moet pakken om het land in te trekken.

Eerder schreef Zaal - na vier jaar reizen - een gids over Spanje. Hij vond een vorm en toon die duizenden lezers bekoorden. De uitgever spoorde hem aan tot een Nederlandse variant. ‘Ik raakte geïnspireerd door het boek *Het land van Rembrandt* van Conrad Busken Huet. Geïntrigeerd besloot ik het land zelf te bekijken.’ Vier eeuwen later blijkt Nederland een bijzonder uiteenlopend land. Meer een land van regio’s dan van twaalf provincies. ‘In Nederland verschilt de bevolking soms al na tien kilometer,’ stelt Zaal. ‘Rond Rotterdam ligt een grootstedelijk gebied en even verderop in de

Alblasserwaard heb je het meest bevindelijke christendom dat er bestaat. Opeens zit je tussen de weilanden en sloten met knotwilgen. Een soort super-Holland met andere mensen. Ga je dan iets naar het zuiden, naar het land van Heusden en Altena, dan zijn de mensen opeens katholiek.' Wat ze wel allemaal gemeen hebben is een merkwaardige zelfverzekerdheid waar Zaal zich in herkent. 'Die zelfverzekerdheid ontaardt vaak in een soort superassertiviteit. Altijd voordringen, altijd de eerste willen zijn, altijd ongeduldig. Gedrag waar zowel katholieken als protestanten, grote stadsjongens als dorpelingen aan beantwoorden. Buitenlanders hebben er vaak moeite mee. Dat zal de Belg wel herkennen. ... (*bedachtzaam*) Ge zult maar Hollander wezen.' Wat hij nooit zal begrijpen is dat Nederlanders altijd denken dat hun land het beste is. 'Wel altijd kankeren en klagen. Maar toch, je weet altijd dat jouw land, Nederland, het beste is. Een rare Nederlandse gewoonte. (*lachend*) Het is namelijk niet zo natuurlijk.'

In 2004 maakte Zaal één van zijn eerste reisjes, naar Texel. Dat was op 2 november. Wachtend bij een benzinepomp kreeg hij een telefoontje dat Theo van Gogh was vermoord. Nederland was al in de war, raakte nog meer van de kaart en maakte een permanent ontevreden indruk. ' (*verwonderd*) Onderweg merkte ik niets van die verwarring. Als je de televisie aanzette was die er wel. Maar onderweg in het café of in de winkelstraat merkte je niets. (*zucht*) Nederland is aan mode onderhevig. Bas Heijne heeft dat ooit aardig uitgedrukt: Nederland is geen land meer van stromingen maar van stemmingen. Rita Verdonk kan de ene dag op 15 zetels rekenen, een dag later staat ze op nul. Iedereen zet z'n geld bij DSB bank en als iemand bij Goedemorgen Nederland roept dat je geld daar weg moet, dan haalt iedereen z'n geld weg. Een totaal hysterisch land.' Zijn boek biedt geen sociologische verhandeling. 'Ik meld waar je naar toe moet en wat je kan overslaan. Dat vind ik van belang voor een gids.'

Zaal ziet zijn lezers als reizigers, niet als toerist. 'Toeristen gaan ergens naar toe en zitten daar maar. Ik heb geprobeerd in kaart te brengen waar de reiziger schoonheidservaringen kan opdoen.' De vele veengebieden in Nederland hebben hem daarbij verrast. 'Die doen bijna voorwereldlijk aan. In het Fochteloërveen bij Veenhuizen in Drenthe steken berken uit het water. Zoals in zo'n oorlogsfoto waar alles kapotgeschoten is en toch nog enkele bomen overeind staan. Bijna eng, maar heel erg mooi. Ook in het veengebied van Tienhoven vlakbij Amsterdam kun je prachtig wandelen door *wetlands*-achtige gebieden.' Begeestert praat hij over het Noorden van Friesland en van zijn geboortegrond Groningen. 'Daar heb je kwelders die buitendijks liggen. Wonderbaarlijk. Het is eigenlijk al de Waddenzee maar je kunt er gewoon lopen. Miljoenen ganzen, schitterend gebied. En dan die prachtige cultuurlandschappen in Groningen, in Oldambt. Waarvan Gerrit Krol zegt: "Het landschap is rationeel en eentonig, doch van een adembenemende schoonheid." Bijkomend voordeel; Nederlandse toeristen kom je er nauwelijks tegen. Die gaan en masse naar de Hoge Veluwe, een gebied dat Zaal in zijn gids onderkoeld afserveert: "Saai dennenbos, rommelige veldjes en hier en daar wat hei, dat is het ongeveer." En dan blijken die gratis aangeboden witte fietsen ook nog eens geen versnellingen te hebben. Het rivierengebied en Zuid-Limburg zijn wonderschoon, maar in zijn ogen eigenlijk ook te druk. Over de Nederlandse kroonjuwelen, de Friese Waddeneilanden, is Zaal ook kort. Slijt er niet te veel tijd. De hotels ademen een pensionsfeer, de uitbaters zijn lui, alles is duur en de kwaliteit van het eten en drinken matig. Dat laatste betreft bijna heel Nederland. 'Er zijn zeventig restaurants waar je fantastisch kan eten. Maar daar moet je met z'n tweeën een half

maandsalaris ophoesten. Dat vind ik pervers. Een glaasje huiswijn voor vijftien euro. Daar heb ik echt geen zin in.’ Gewoon ergens eten – dus niet dat Nederlandse uit-etengaan waarbij je drie uur blijft zitten - valt tegen. Zeker voor een ongeduldig man die zich snel ergert. *(grijnst)* Er is geen volk dat zo lang een menukaart leest als de Hollanders. Ze krijgen de kaart altijd heel laat en dan gaan ze hem helemaal lezen. *(schatert)* En die saus, wat is dat voor saus? Er rest maar één conclusie: ‘Ga in Nederland nergens eten zonder een tip van iemand dat het daar okee is’.

Reizend door Nederland adviseert Zaal ook goed op openingstijden te letten. Buiten het seizoen sta je al gauw voor een dichte deur. ‘Buiten de steden is de Nederlandse gewoonte om niet voor vijf uur aan het openbare leven deel te nemen. Om elf uur ’s ochtends ergens een kop koffie drinken? Alleen in het vakantieseizoen. Daarbuiten moet je eigenlijk met een thermoskan koffie reizen. Anders ben je aangewezen op benzinstations. Dat zijn zo onderhand gezelligheidscentra.’ Zaal glimt trots om zijn handigheid koffie en lekkere broodjes bij elkaar te reizen. ‘Op het platteland hebben bakkers vaak een koffieautomaat. En je hebt vaak hele goede visboeren. Daar kun je een broodje makreel of garnalen halen.’

Waar niets valt te halen is in de vele zogenoemde Vinexwijken. Zaal besteedt er ruim aandacht aan. ‘Dat is uniek aan dit boek. In welke reisgids vind je Vinexwijken? Ik beschrijf ze uitgebreid omdat ik geïnteresseerd ben in het Nederland van nu. Zo’n wijk Kattenbroek bij Amersfoort stond erg in de belangstelling in de jaren tachtig en negentig. Ik vertel mijn lezers: Ga met de trein naar Amersfoort, pak een fiets, dan weet ik een leuk rondje voor je. Kom je ook nog eens in een buitenwijk. Architect Ben van Berkel heeft daar een huis bijna helemaal begraven. Piet Blom ontwierp een groen en lichtblauw Russisch “monstrum” met uienkoepels. Dat is bijna Belgisch. Nederlanders geven het meteen een term, het wilde wonen. Wij kunnen tegenwoordig tegen opschik, houden er zelfs van. Daar komen af en toe lelijke dingen van maar dat vind ik wel leuk.’ Vinexwijken moesten de nieuwbouwwijken van de toekomst worden. Het antwoord op de oude slaapsteden. *(schudt hoofd ongelovig)* Vervolgens vergeten ze alle stedelijkheid. Wil je een kop koffie, dan moet je naar een overdekt winkelcentrum. Het enige stedelijke aan zo’n gigantische wijk als Ypenburg is lijn 15 naar Den Haag,’ grapt Zaal. Tot zijn verbazing blijken bewoners dat wel lekker te vinden. ‘Gewoon lekker rustig. Je hoeft niets. Blijft gewoon lekker thuis,’ vat Zaal’s vriendin vanuit de keuken een recent onderzoek naar de Vinexbewoner samen. ‘In de weekenden zijn het een soort luxe campings. Zit iedereen bij elkaar te barbecuen,’ valt Zaal bij. Alleen de wijk IJburg bij Amsterdam is in zijn ogen geslaagd. ‘Daar zitten geloof ik twaalf restaurants. En de grote overwinning, er is een Turkse groentenman. Dan is zo’n wijk aan het lukken.’

Een architect die niet op de coulante pen van Zaal kan rekenen is Max van Huut, één van de architecten van de antroposofische hoofdkantoren van de Gasunie in Groningen en ING in Amsterdam. Van Huut heeft daarna nog zeventien gemeentehuizen in afgeleide stijl neergezet. *(diepe zucht)* Foei en foei lelijk. De man heeft een fabriek. Die scheve kozijnen van hem rollen daar elke dag van de band. Hij moet echt een tijdje in één van zijn eigen bouwwerken opgesloten worden. Al die gemeentebesturen trappen er in. Die vinden het wel gezellig. *(spottend zuidelijk accent)* t’Is weer eens wat anders!’

Zaal mag dan tegen veel “architectonische rommel” zijn aangelopen, het optimisme overheerst. ‘Het idee reque is dat Nederland verrommeld zou zijn. Natuurlijk zijn er gemeentebesturen die niet veel smaak hebben. Maar het valt mee. In Frankrijk telt een

burgemeester van een dorp pas mee als hij een verkeerslicht heeft neergezet. Zo veel machtwellust is er niet bij Nederlandse burgemeesters. Wat ik goddank gemist heb is heel veel lelijkheid. (*verbaasd*). Wat een optimisme! Het is gewoon een hartstikke leuk land.'

Rik Zaal
Heel Nederland
Arbeiderspers